

Opera

REPORTAGE OREST

Moord, intrige, liefde; oude thema's in een nieuwe opera, nu in Amsterdam. Componist Manfred Trojahn en regisseur Katie Mitchell vertellen over the making of Orest.

Door Roland de Beer

Crime scene

Op het plaveisel bij de Magere Brug over de Amsterdamse Amstel is het silhouet getekend van een lichaam dat weerloos op straat lijkt te hebben gelegen. De tekening wijkt enigszins af van de slachtoffersilhouetten zoals de politie die na een schietpartij of ongeval achterlaat. Er is een boodschap bij gekalkt: orest.nl.

Op het Waterlooplein is net zo'n lichaamsomtrek getekend. Ook hier is orest.nl het visitekaartje. Elders in de stad zijn meer silhouetten aan te treffen, met dezelfde toevoeging.

Aansprakelijk voor deze kennelijke seriemoord is de Nederlandse Opera. En die heeft er succes mee: volgens het gezelschap melden zich via orest.nl 'aardig wat bezoekers' voor *Orest*, een opera van componist Manfred Trojahn (62), die 8 december in Amsterdam haar wereldpremière beleefde onder leiding van DNO-chefdirigent Marc Albrecht en regie van de Britse theatermaakster Katie Mitchell (47).

Mitchell is beeldtoevares, die

zich sinds een paar jaar op de toppen van het Duitse toneel- en operaland schap beweegt, met een agenda die haar als bejubelde *Theater-Revolutionärin* van de Salzburger Festspiele naar het Weense Burgtheater heeft gevoerd, en als gefeierte *Theater-Erneuerin* van Keulen naar de Schaubühne in Berlijn.

Maar ook Manfred Trojahn uit Düsseldorf weet hoe een theater er van binnen uitziet. Voor de Nederlandse Opera zette hij al eens de dialogen van Mozarts *La clemenza di Tito* op nieuwe muziek, waardoor een intrigerende partituur ontstond die geschreven leek door een collectief bestaande uit onder anderen Amadeus, Richard Strauss en Alban Berg. Trojahn hoort met zijn landgenoten Henze, Reimann en Rihm tot de meestgespeelde operacomponisten van deze tijd.

Volgens Trojahn gaat zijn vijfde opera *Orest*, waarvan de stof is gegrepen uit een mythisch verleden, 'over zeer hedendaagse figuren'. Regisseur Mitchell benaderde het stuk vervolgens met de professionele om-

zichtigheid van een kraamverzorgster: 'Als je een nieuwe opera doet moet je uitkijken', zegt ze schaterend. 'Een productie wordt maar al te gauw aangezien voor het stuk zelf. Zelfs voor de muziek. Maar als een regie ernaast zit, dan is het stuk verloren. Je kunt er de toekomst van een opera zeer ernstig mee verpesten.'

De woonstee die ze heeft laten ontwerpen voor de kring rond de Peloponnesische koningszoon Orest - die bij ons Orestes heet - blijkt tijdens een repetitie in het Muziektheater hydraulisch te kunnen rijzen en dalen. Het is een 20ste-eeuws huis met

verschillende etages. Het doet niet bij uitstek denken aan een archaisch soort Griekenland, waar Orestes' vader Agamemnon in bad zou zijn vermoord door Orestes' moeder Clytemnestra en haar minnaar. Maar boven staat wel degelijk een badkuip, en het is duidelijk dat hier iets aan de hand is geweest: de badkamer is afgezet met politielint en baadt in ultraviolet licht. Terwijl dirigent Marc Albrecht het Nederlands Philharmonisch Orkest atmosferisch laat ronken in lage registers, zoeken rechercheurs in witte pakken er onverstoorbaar naar oude bloedsporen.

Ook een slaapkamer is afgezet. Te vermoeden valt dat dit de plaats delict is waar Orestes heeft gedaan wat er eerder, voordat de opera begon, al van hem is geëist door zijn zus Elektra en door de god Apollo. Namelijk: zijn moeder en haar medepleger in stukken hakken. Ook in deze slaapkamer wordt forensisch onderzoek gedaan, zoals trouwe kijkers naar *Crime Scene Investigation* en andere misdaadseries zullen herkennen. Als je tenminste niet wordt afgeleid door verleidelijke vrouwenstemmen die verward zijn in schitterende dialogen en ensembles.

Het operapodium als plaats delict. Politieonderzoek en intrige in *Orest* van Manfred Trojahn, in de uitvoering van

Zal Orestes zijn leven redden?

Na de bloedwraak op zijn moeder Clytemnestra, die zijn vader heeft gedood, wacht Orestes op zijn veroordeling door een Grieks tribunaal. De god Apollo raadt hem aan een wit voetje te halen bij zijn rechters door nóg een door de Grieken gehate figuur te doden: zijn tante Helena, die de Trojaanse oorlog heeft veroorzaakt. Ook Orestes' zuster Elektra is daar helemaal voor, bezeten als ze is door haatgevoelens tegen iedereen die

maar iets te maken heeft gehad met moeder Clytemnestra. Broer en zus doden Helena, en dreigen hetzelfde te doen met Helena's dochter Hermione. Maar Hermione verrast Orestes door hem sereen in de ogen te kijken. Hij raakt onder haar bekoering. Rond het tweetal verstart de rest van Griekenland. De muziek valt uiteen en eindigt in een klinkend vraagteken.

Nederlandse Opera doet nieuw

Orest van Trojahn is na *Dionysos* van Wolfgang Rihm de tweede nieuwe of bijna-nieuwe opera van Duitse herkomst bij de Nederlandse Opera in 2011. Ander nieuw werk, premières, dat artistiek directeur Audi uit het buitenland haalde, kwam uit de pen van de Russen Alfred Schnittke, Alexander Knaifel en Alexander Raskatov, de Canadees Claude Vivier en de Chinees Tan Dun.

De Brit George Benjamin werkt aan een gezamenlijke opdracht voor vijf operahuizen – naast Amsterdam onder meer het Festival van Aix-en-Provence en de Royal Opera in Londen. Katie Mitchell regisseert.

In Nederland zijn momenteel Robin de Raaff en Martijn Padding aan het werk voor premières bij DNO.

De Nederlandse Opera.

Foto Hermann & Clärchen Baus

Want dit soort momenten van vrouwen onderling, daarin excelleert de componist Trojahn. Zelfs de in opera gepokte en gemazelde Ned-PhO-musici barsten uit in applaus, als het stuk voorbij is waarin Elektra, toonbeeld van bloeddorst, het op sierlijke toon aan de stok heeft met nichtje Hermione en tante Helena.

Hedendaags of niet, het kan bezoekers van *Orest* worden aanbevolen het *Goede Tijden, Slechte Tijden* van de oude Grieken vooraf nog eens door te nemen. Met bloedlijnen en tijdlijnen. Want tante Helena, dat is de ooit wonderschone vrouw van Menelaos, die zich naar Troje liet ontvoeren. Waarna een oorlog uitbrak die talloze Grieken het leven heeft gekost, zodat de terugkerende Helena nu door alle resterende Grieken wordt gehaat. Behalve – zijn we daar nog? – door haar man Menelaos, die nu de heerser mag uithangen.

Manfred Trojahn zet de ontmoeting van de drie vrouwen onder hoogspanning met muzikale en verbale ongerijmdheden. Uit dissoneerende oermodder duiken reine sa-

menklanken op. Dreiging zit in het grommen van de contrafagot, de contrabasklarinet, een contrabastrombone en een voorwereldlijke 'heckelfoon' of bashobo. Tegelijkertijd klinkt verleidelijk de etherische zang van Helena en Hermione en de mezzospraaan Elektra. Angst en haat, intussen, zijn op te maken uit de woorden waarmee Elektra en Helena elkaar afbranden en afweren. En de slachting van Helena door Orestes moet dan nog komen.

'Als ik een scène schrijf, dan heb ik al een reeks mogelijkheden voor me gehad van hoe zo'n scène eruit kan zien', zegt de 62-jarige Trojahn. Hij is met een decor- en kostuumontwerpster getrouwd, dus thuis in Düsseldorf heeft hij een 'permanente aanleiding tot dramaturgische discussie'. Trojahn: 'Een regisseur echter, die kan maar één mogelijkheid kiezen, en moet die vervolgens uitbouwen.'

Het idee van een huis als decor was hem aanvankelijk vreemd, inclusief de theatervraag wat er binnen zo'n huis gebeurt en wat er buiten valt, fo-

rensich onderzoek inclusief. 'Voor mij was er geen buiten, alleen iets innerlijks.' Trojahn heeft zelf wel eens een mise en scène gedaan van een eigen stuk. 'Om te zien hoe dat gaat. Sindsdien heb ik een aanmerkelijk geduldiger houding tot regisseurs.' Hij prijst Mitchell als 'de meest coöperatieve theatermaker die ik ooit heb gehad'. Mitchell kon de ware ondertoon van het stuk pas proeven toen het orkest vorige week aan zijn repetities begon. Het leidde er onder meer toe ze dat ze het tempo van het personenverkeer op toneel terugschreefde.

Regisseur Karin Mitchell is beeldtoevares, die zich sinds een paar jaar op de toppen van het Duitse toneel- en operalandschap beweegt

Manfred Trojahn (rechts) en Katie Mitchell. Foto Joost van den Broek

Wie is Manfred Trojahn?

Manfred Trojahn (62, Cremlingen) studeerde fluit en compositie. Zijn doorbraak in 1978, met een neoromantische *Tweede Symfonie*, markeerde ook zijn verbanning uit de nieuwe-muziekcircuits.

In Frankrijk werden pogingen gedaan het stuk in Metz van het programma te krijgen, en zag de met progressieve sympathieën toegeruste francofiel Trojahn zich in de pers geconfronteerd met de toevoeging 'neonazi'.

Eenmaal in rustiger vaarwater, heeft de eclecticus Trojahn vooral gecomponeerd voor wat hij 'het normale muziekbedrijf' noemt, al dirigeerde hij onlangs ook eigen werk bij het Ensemble Modern, en stond hij op het programma van de nieuwemuziekgroep MusikFabrik.

Zijn eerste opera *Enrico* was sinds 1991 in twaalf verschillende enceneringen te zien. Trojahn doceert compositie in Düsseldorf en is een trouw bezoeker van de Nederlandse Opera. Hij werd er gegrepen door Louis Andriessens *Writing to Vermeer* en *Legende* van Peter-Jan Wagemans.

Een jaar geleden vond hun eerste ontmoeting plaats. 'Er lag alleen een korte inhoud', zegt Mitchell. Trojahn was lang ziek geweest. En hij moest het libretto zelf schrijven, nadat zijn favoriete tekstdichters kort na elkaar waren gestorven.

Vanuit de Opera van Hannover was het voorstel gekomen van een Orestes naar Euripides' toneelstuk uit 408 voor Christus over de moedermoordenaar, en over Helena en uiteindelijk haar bijzetting door god Apollo aan het sterrenfirmament, dat bijna nooit wordt opgevoerd. Trojahn: 'Ik dacht aanvankelijk, zo'n kunstmatig happy end, dat kan ik alleen doen met een kinderkoor in roze kleertjes aan het eind.'

Maar met Euripides viel te spelen, merkte Trojahn. Zo neemt de zonnegod Apollo naar believen de gedaante aan van zijn tegenvoeter Dionysos. En Hermione, Helena's dochter die bij Euripides niet verder komt dan een figurantenrol, bleek voor Trojahn hét instrument om Orestes 'aan de mythe te kunnen laten ontsnappen'.

Elektra en Orestes willen haar dood hebben. Maar zie, Hermione kijkt haar belager in de ogen, de muziek doet wat goede muziek hoort te doen. En daar ontstaat, zegt Trojahn, 'een open eind'. Hoewel: 'Geen positief slot, het vermoeden van onmogelijkheid blijft.'

Het scheelde niet veel, of *Orest* had een zware politieke lading gekregen: een verwijzing naar de Duitse terroristengroep Rote Armee Fraktion. Hij zegt dat hij in Orestes en de bloeddorstige Elektra, die alleen slachtoffers wil maken en geen ongelijk kent, een parallel ziet met het denken van deze groep. Maar Mitchell heeft van die 'mogelijkheid' alleen het element opgepakt van jaren zeventigkleding. Nu staat er op toneel een kerstboom, mede op aandringen van DNO-personeel. Mitchell: 'Ik zie het vooral als een familiedrama.'

Orest, met o.a. Dietrich Henschel, Rosemary Joshua en Sarah Castle.
Amsterdam, Muziektheater, 8 t/m 28 december.